

POSZTSZEKULÁRIS EURÓPA

KARÁCSONY ANDRÁS

JOG
történet

A HUN-REN-ELTE
Jogtörténeti Kutatócsoport
blogja

A SZERZŐ:

PROF. DR. KARÁCSONY ANDRÁS

A HUN-REN-ELTE
JOGTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT
TUDOMÁNYOS FŐMUNKATÁRSA

KARACSONY@AJK.ELTE.HU

2024. szeptember 9.

Az elmúlt bő két évszázadban Európa a szekularizáció lázában élt. A szekularizációt röviden mint a világi jelleg dominanciáját definiálhatjuk. A fogalom eredeti jelentése: egy dolognak, területnek, intézménynek a kivonása az egyházi szellemi uralom alól. Mint terminust Münsterben használták először a weszfáliai béketárgyalások alatt. Szekularizáció jogszerűen (szabad akartból elfogadva) és jogszerűtlenül (nem elfogadva) is végbemehetett.¹ A 19. század második felétől a pártok a politikai-államjogi és nemzeti haladás nevében a szekularizációt mint a haladás lényeges elemét üdvözölték. Sokan vallották, hogy a szekularizáció csak azt temeti el, ami már halott. A kulturális harc egyik alapfogalmaként

használták. Angliában és Németországban „szekuláris társaságok” alapultak. Az angol társaságot 1846-ban, a németet pedig 1892-ben alapították. Noha az ateizmus, nem volt hivatalos programja az egyesületeknek, de sok szabadgondolkodó volt ateista. Hogy a német kultúrában gyorsan elterjedt a szekularizáció fogalma és programként is értették, ebben a német protestantizmus is szerepet játszott.

Megfogalmazódott az a gondolat, hogy a németiség nem más mint a lutheri tanok szekularizációja. Ez a reformációból eredő dinamika uralta a német szellemi életet. Így a szekularizáció a német gondolkodóknál, költőknél a lutheri eredettel mindig is

kapcsolatban maradt, belőle élt, még akkor is, amikor „világi” szeretett volna lenni.

A 19-20. század fordulóján a filozófiában és a történettudományban a szekularizáció a bibliai-teológiai világképtől való megszabadulást fejezte ki. Weber történeti-szociológiai elemzéseiben a világivá válás nem programként jelent meg, hanem mint korát leíró fogalom.² A formális racionalitás uralma a világ feloldódását jelentette a varázslat alól. Weber hatására is a 20. századi német gondolkodásban többek által (Schmitt, Löwith, Taubes) osztott tétel volt, hogy a modern gondolkodás jellemző fogalmai szekularizált teológiai fogalmak. A felvilágosodás jelen- és jövőképében szintén felfedezhető az üdvtörténeti mozzanat, ám szekuláris tartalommal. Nem Isten, hanem az ember teremti-formálja a történelmet. A kereszténység befolyása látványosan csökkent a mindennapi életben. Egyre kevésbé volt a közélet jelentős tényezője, ám eltűnéséről nem beszélhetünk.

Hans Blumenberg határozottan eltért az említett főáram gondolatvilágától mivel nem osztotta a szekularizált üdvtörténet koncepciót. Szerinte ugyanis a kereszténység eszkatológia tudata, a végső idők vizsgálata ellentmond a haladáseszmeének, ezért az újkori történelemfelfogásban nem rejtőzik teológiai mozzanat. Blumenberg a teológiátlanított újkor világiasságát állítja középpontba. Az ember tudásvágyáról beszél, és úgy látja: „a megismerés nem szorul igazolásra, önnönmagát

© Sektenbeauftragter ELKB

igazolja; nem Istennek köszönhető, semmilye sincs már a megvilágosodásból és a kegyelemben részletetésből, hanem saját evidenciáján nyugszik, amely alól Isten és ember nem tudja kivonni magát”.³ A szekularizáció értékvilágában, amennyiben a felvilágosodást állítják középpontba, a racionalitás áll. Az érzelmek, hitek mint irracionális tényezők figyelmen kívül maradnak, vagy legalábbis leértékelődnek.

Visszaulva a főáram álláspontjára: a szekularizáció ugyan világivá válás, de ebben mint a modern kor előzménye megőrződik a vallási hagyomány, sőt, gyakorta párhuzamosságokat is felfedeznek a jelen és a múlt között. Ez a kép, nagyjából egy évtizede, jelentős változáson ment keresztül. Az európai élet egyre több területén figyelhető meg, hogy már nem szekularizált kereszténységről beszélhetünk, hanem a vallásosság újra előtérbe kerülése valójában az iszlám térnyerését jelenti. Az iszlám egyszerre vallás, jog, politika és erkölcs. Az élet teljességét szabályozza. Ennek fizikai megjelenési tereit több ország adott városaiban vagy városrészeiben „no go” zónaként is megjelölik, ahol az európai jog uralma már nem tud érvényesülni, hanem az iszlám kultúra és jogfelfogás a domináns. A Huntington féle civilizációk összecsapása nem csak kontinensek vagy országok közötti küzdelemként értendő, hanem országon belüli jelenségként is.⁴ Két demográfiai folyamat összekapcsolódása figyelhető meg. Az egyik oldalon a migráció a vallásos

élet megerősödésével járt, a másik oldalon a szekularizáció az eredeti európai népesség számának csökkenését eredményezte. Inglehart és Norris kutatásai azt mutatták, hogy a szekularizált társadalmakban a születési ráta a népességmegőrzés határa alá esik. Ennek következtében a vallási népesség világszerte növekszik, míg a szekuláris népesség csökken.⁵ Ugyanezt a folyamatot Európában is megfigyelhetjük.

Előrelátható volt-e, hogy a szekuláris Európa világát így mértékben befolyásolja az iszlám jelenlétének növekedése? Raymond Aron példája azt mutatja, hogy igen, előrelátható volt. Aron 1981-ben pályafutásáról hosszasan beszélt egy interjúkötetben. Ennek során felidézte az algériai válságot és egyértelműen a függetlenség biztosítása mellett foglalt állást. Elutasította, hogy Algériát betagolják Franciaországba, az ugyanis azt jelentette volna, hogy 10 millió muzulmánal növekszik Franciaország népessége. „1980-ban az algériaiak több mint húszmillióan voltak. A század végére harminc-, negyvenmillióan lesznek. Ha harminc- vagy negyvenmillió muzulmán integrálódna Franciaországba, a Képviselőház, a Nemzetgyűlés negyven-ötven százalékban muzulmánokból állna, ami elképzelhetetlen. ... A szociális törvények helyzete abszurd lenne, mert ... Nem lehet ugyanazokat a törvényeket alkalmazni olyan népességekre, amelyeknek se a vallása, se a születési aránya, se a fogalmai nem közösek.”⁶

Az elmúlt másfél évtizedben az iszlám megerősödése mellett egy másik, a felvilágosodás racionalista hagyományával szintén szemben álló jelenség is feltűnt: az értékek partalan relativizálódása. Ez persze nem előzmény nélküli. Emlékezzünk csak a posztmodern látásmód megjelenésére a filozófiában, művészetben. Az újdonság abban áll, hogy a politikai, a közéleti nyilvánosságot is áthatja a relativizmus. A mindennapi élet tapasztalatvilágának biztos pontjait rombolja mindaz, amit az eltörléskultúra (cancel culture) terminussal írnak le. Megjegyezzük: maga a fogalom oximoron, hiszen, ha kultúra, akkor nem eltörlés, illetve, ha eltörlés, akkor nem kultúra. A szekularizáció Isten helyére abszolútumként az embert, az emberi észet helyezte. Az eltörléskultúra viszont folyamatosan rombolja ezt. Teljesen más jellemzi mint a szekularizációt. A szekularizáció átértékelte a kereszténység abszolútumát és az ember, az emberi ész világi abszolútumával helyettesített. Az eltörléskultúra, nem egyszerűen átértékel, hanem felszámol. Noha a két említett jelenség egymástól igencsak különböző módon tagadja a szekularizációt, ám az eltörléskultúra azzal, hogy a felvilágosodás hagyományát gyengítette, védtelenebbé tette Európát egy újféle vallási dominancia megerősödésével szemben. A jövő nem ismert, de azt láthatjuk, hogy az elmúlt két évszázad szekuláris világképe sokat veszített erejéből. Az Európa válságáról szóló szakirodalom látványos növekedése is jelzi, hogy úton

vagyunk egy szekularitás utáni világ felé.

Hivatkozások:

¹ A témakör klasszikus műve: Hermann Lübbe: Säkularisierung. Geschichte eines ideenpolitischen Begriffs. Alber, Freiburg 1965. Újabb áttekintés: Charles Taylor: A secular age. Harvard University Press, Cambridge, 2007.

² Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2020.

³ Hans Blumenberg: Die Legitimität der Neuzeit. Suhrkamp, Frankfurt a.M., 1966. 395.

⁴ Samuel P. Huntington: Civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa Kiadó, Budapest, 1998.

⁵ Ronald Inglehart – Pippa Norris: Sacred and Secular. Religion and Politics Worldwide. Cambridge University Press, Cambridge 2004.

⁶ Raymond Aron: Az elkötelezett szemlélő. Európa, 2005. 248. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Säkularisierung und Konfessionslosigkeit: Tagung in Rothenburg | Sonntags.

Forrás:

<https://images.app.goo.gl/3aXz2h9xt7NfeGZF8>

2024. szeptember 1.

A cikkekben feltüntetett állítások a szerző saját véleményét képezik.

A blogon megjelent művek utánközlése csak a szerző és a szerkesztőbizottság engedélyével lehetséges. Ennek megszegése jogi felelősségrevonást eredményez.

Erre, a blogon megjelent írásra a következőképp lehet hivatkozni:

Karácsony András: Posztszekuláris Európa. In: **JOG.történet**. A HUN-REN-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja. 2024. szeptember 9. mtajogtortenet.elte.hu/blog/karacsony-andras-posztszekularis-europa